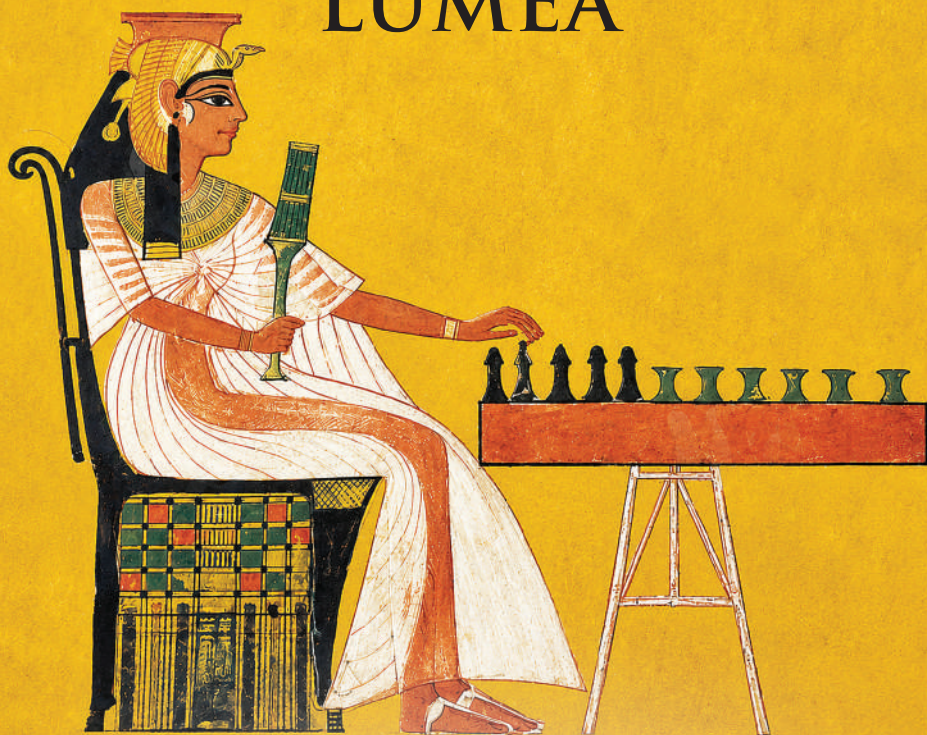

ELIZABETH NORTON

FEMEI CARE AU CONDUS LUMEA

REGINE ȘI ÎMPĂRĂTESE
DIN ULTIMELE CINCI MILENII

CORINT
ISTORIE

Capitolul 1

Puternice doamne și legiuitori gospodari (femei)

Merneith a Egiptului, Matilda a Angliei, Margareta I a Danemarcei, Norvegiei și Suediei, și Tecuichpotzin (Isabel Montezuma) a Imperiului Aztec (mexica)

Saqqara, Egipt. Un oraș al morților care zace în mare parte îngropat. Pretutindeni, movile alcătuite din resturile micilor piramide sfărâmate și porți deschise în stâncile deșertului. Peisajul este dominat de marea piramidă în trepte, dar Saqqara era deja străveche când au ajuns aici constructorii de piramide. Cu trei veacuri înainte de așezarea primelor blocuri la temelia celei dintâi piramide egiptene, o femeie colinda nisipurile din jur, în căutarea unui loc potrivit pentru înălțarea propriului monument. Dacă vrem să ajungem la ea, la această primă regină cunoscută din istoria scrisă, trebuie să dăm timpul înapoi aproximativ cu cinci milenii. Conceptul de „regină domnitoare” este aproape de însăși vârsta cuvântului scris.

Marele Flinders Petrie, cel mai de seamă arheolog al secolului al XIX-lea, ne-a îmbogățit nemăsurat cunoștințele despre istoria Egiptului, supraveghindu-și săpăturile într-o ținută victoriană protocolară, care n-ar fi părut nelalocul ei într-un conac englezesc. Și-a petrecut sezonul de săpături al anului 1900 la Abydos, înlăturând cu șpaclul strat după strat de istorie. Lucra la dezgroparea mormântului unui faraon,

„Meri-Neith”, situat în necropola regală din vecinătatea ruinelor oraşului. Încăperea funerară descoperită de el era de-o opulență remarcabilă chiar și în contextul obișnuitei griji a străvechilor egipteni pentru confortul celor decedați: tavanul din lemn este un lux rar într-un ținut sărac în acest material, două stele poartă cu mândrie numele ilustrului ocupant al mormântului, iar trupurile a 41 de slujitori sunt așezate gri-juliu și ordonat. Flinders Petrie a declarat că acesta era mormântul celui de-al cincilea rege al Egiptului, aparținând Primei Dinastii, de o vechime aproape de neconceput¹⁶. În realitate, la scurt timp după aceea, s-a descoperit că „Meri-Neith” era o femeie – „Merit-Neith” sau Merneith –, iar referirile la statutul ei regal au fost, cu discreție, lăsate să cadă în uitare. Din punctul de vedere al lui Flinders Petrie și al colegilor lui, în majoritate bărbați, de la catedrele de arheologie ale vremii, sexul decedatei era un obstacol de netrecut în calea regalității. Ideea însăși era absurdă și ridicolă. Săpăturile au continuat, însă nu s-a făcut niciun efort de interpretare a lui Merneith drept altceva decât o consoartă sau o regină-mamă. Flinders Petrie, al cărui somn de veci a fost unul plin de peripeții, capul său mumificat adunând praf pe o etajeră de la Colegiul Regal al Medicilor, a preluat controlul discursului privitor la această regină din vechime și l-a adaptat la sensibilitățile victoriene și eduardiene cărora le era tributar.

Să fi domnit Merneith în nume propriu? Cu siguranță că a preluat conducerea Egiptului după moartea regelui Djet, cel care (probabil că) i-a fost soț. Să fi fost, însă, o simplă regentă, domnind în numele fiului ei minor, Den? De-a lungul istoriei, acesta a fost chipul, mai ușor de acceptat, al puterii feminine. Neithhotep, prima femeie din istoria universală căreia i se cunoaște numele, a domnit ca regentă pentru fiul ei chiar la

începutul Primei Dinastii de faraoni, și este pe deplin plauzibil ca Merneith să fi fost doar regentă. Mulți au văzut-o astfel, și încă o văd¹⁷.

Cei însărcinați cu înhumarea fiului ei considerau că Merneith a domnit. O listă timpurie de faraoni, descoperită în mormântul lui Den și păstrată pe amprenta unui sigiliu cilindric (folosit la sigilarea capacelor de vase), o include și pe Merneith¹⁸. Piatra de la Palermo*, care cuprinde o listă a faraonilor Dinastiei a V-a, o pomeneste și ea între suveranii Primei Dinastii. În epocile ulterioare însă, Merneith dispare din însemnările oficiale. În Lista de la Abydos, făcută la 1 400 de ani după sfârșitul Dinastiei I, pentru faraonul Ramses al II-lea, sunt cuprinși regii acestei dinastii, însă nu și Merneith, și nicio altă femeie despre care s-ar putea spune că a cârmuit Egiptul. Ea nu este pomenită nici de marele preot Manetho, întâiul istoric al Egiptului, cel care a scris două milenii și jumătate mai târziu. Lui Flinders Petrie și lui Ramses, uniți de un sincronism al gândirii care anulează diferențele de eră și experiență, și nu doar lor, le părea de neconceput ca, între regii războinici mânuitori de măciuci din zorii istoriei scrise, să stea și o femeie.

Merneith nu este nici pe departe singura femeie căreia i-a fost negat titlul regal, în timpul vieții sau după moarte. Nu putem avea mereu încredere în interpretările și descrierile făcute de cei care au scris istoria, cronicarii – de regulă, bărbați – acelor vremuri și de mai târziu evaluând femeile prin prisma prejudecăților și opiniilor personale. Este remarcabilă frecvența

* Unul dintre cele șapte fragmente care s-au păstrat din Analele Vechiului Regat al Egiptului antic, o stelă ce cuprinde numele faraonilor începând cu Dinastia I și încheind cu prima perioadă a Dinastiei a V-a, precum și evenimente importante din vremea domniei fiecăruia. Fragmentul se află la Muzeul Arheologic Regional „Antonio Salinas”, din orașul italian Palermo (n. tr.).

cu care femeile aflate pe tron au fost, și continuă să fie, trecute cu vederea ca simple regente, prințese ori loțiitoare. Titlul de monarh le este refuzat doar în temeiul sexului lor, iar noi trebuie să ne străduim a privi dincolo de acest fapt, dacă dorim să obținem un tablou mai clar al istoriei puterii feminine. Fără discuție, reginele din acest capitol ar trebui să „conteze”, indiferent de modul în care au fost ele prezentate în istorie. Acest lucru se poate observa la Margareta I, „gospodar” al regatelor ei din Scandinavia medievală, și la Merneith a Egiptului, faraonul care a devenit regentă atunci când observatorii de mai târziu i-au descoperit adevăratul sex. Același lucru se poate vedea și în regatul nord-european al Angliei.

Matilda a fost singura fiică legitimă a lui Henric I, fiul celebrului Wilhelm Cuceritorul, și a fost măritată de copilă cu împăratul Sfântului Imperiu Roman, Henric al V-lea. A deprins tainele cârmuirii în Germania cea împădurită și în muntoasa Italie, ajutându-și soțul la guvernarea întinselor sale domenii, până la moartea lui timpurie, în 1125. La momentul acela, perspectivele Matildei se schimbaseră în mod dramatic.

La începutul veacului al XII-lea, Anglia nu avea un sistem fix de moștenire a coroanei. În 1087, Wilhelm își lăsase tronul celui de-al treilea fiu, William „Rufus”, acestuia urmându-i fratele mai tânăr, Henric I*, preferat celui mai vârstnic. Fiul lui Henric s-a înecat în faimosul naufragiu al *Corabiei Albe*, petrecut în noiembrie 1120 și pricinuit, după cum spune un contemporan, de excesiva generozitate cu care prințul aprovizionase echipajul cu vin. Când un al doilea mariaj, cu o tânără

* Probabil că n-a fost alegerea lui Rufus, care a murit în anul 1100, într-un „accident” de vânatoare. Aflându-se în mod foarte convenabil prin apropiere, fratele lui a putut astfel să pună mâna pe tezaurul regal și pe coroană (n. a.).

care i-ar fi putut fi copil, n-a dus la rezultatul dorit (nașterea unui nou moștenitor), Henric a numit-o drept urmașă a lui pe Matilda și le-a cerut baronilor să-i jure credință. Tatăl și fiica au avut o relație zbuciumată, dar au fost amândoi devotați urcării ei pe tron. Totuși, nu se poate spune același lucru despre vărul Matildei, Ștefan de Blois, unul dintre nobilii de frunte care-i juraseră credință prințesei.

La 1 decembrie 1135, Henric I a murit pe neașteptate, iar imediat, Ștefan – care, din întâmplare, debarcase de pe *Corabia Albă* înainte ca vasul să ridice ancora, suferind, zice-se, de un violent episod de diaree – a traversat Canalul Mânecii și s-a încoronat rege. La acea vreme aflată în Normandia, stânjenită de o proaspătă sarcină și de înstrăinarea tot mai accentuată a soțului ei, contele Geoffroy de Anjou, Matilda nu era deloc pregătită să se resemneze.

Un lucru sigur nu era nici măcar faptul că Matilda chiar era moștenitoarea coronei, monarhii anglo-saxoni din epocile anterioare considerând că vrednici de a urca pe tron erau doar fiii de regi, lumea în care trăia Matilda dându-le putere femeilor doar cu mari rețineri. Cu toate acestea, existau bărbați dispuși să recunoască faptul că pretenția ei, întemeiată pe dreptul ereditar, pe jurământul făcut și pe autoritatea bisericii, era una solidă, și să-i acorde sprijin. Ceva deopotrivă remarcabil și limpede este că Matilda voia să pretindă pentru sine stăpânirea Angliei. Ambiția și hotărârea ei au trezit ecouri în veacurile următoare, așa cum s-a întâmplat și cu alte femei, din alte colțuri ale lumii, care au încercat să ocupe o funcție masculină. Chiar dacă sustragerea de la normele referitoare la gen ale vremii n-a mers până a pune ea însăși mâna pe arme, Matilda a fost, neîndoielnic, comandant militar și o forță activă în sprijinul pretenției sale la domnie, două lucruri esențiale. A domni în

veacul al XII-lea însemna adoptarea convențiilor culturii masculine, femeile și monarhia fiind văzute ca o dihotomie.

În 1141, armata Matildei l-a luat prizonier pe vărul și rivalul ei. Cu Ștefan întemnițat, Matilda și-a asigurat recunoașterea ca „Doamnă a Angliei” de către figurile însemnate ale regatului, între care și Henri de Blois, episcopul de Winchester și fratele mai tânăr al lui Ștefan. Titlul acesta nu-i recunoștea pe deplin statutul de regină, chiar dacă, la proclamarea din piața din Winchester, poporul a salutat-o ca „doamnă și regină a lor”^{*19}. Deși prefera titlul superior de împărăteasă, care-i fusese acordat în timpul primei ei căsătorii, două hrisoave din această perioadă sugerează că Matilda ar fi întrebuințat titlul de regină a Angliei. În orice caz, titlul cu care se identifica sau care-i era acordat nu are importanță. După cum remarcă Charles Been în studiul privitor la domnia ei, Matilda a fost, „recunoscută drept unica sursă de autoritate regală vreme de mai multe luni în anul 1141”.

În ochii negustorilor din dura Ligă Hanseatică, o alianță comercială care controla bună parte din avuția Europei, Margareta I a Danemarcei, Norvegiei și Suediei era „Doamna Rege”, însă acceptarea autorității ei se făcuse cu scepticism și fără tragere de inimă²⁰. În timpul vieții sale, puțini erau pregătiți să recunoască faptul că întâia mare putere feminină independentă a Europei era totodată un monarh domnitor. Danemarca, cel mai vechi regim monarhic neîntrerupt, a avut

* Catherine Hanley, *Matilda: Empress Queen Warrior*, Yale, New Haven, 2019, p. 151, face remarcă foarte pertinentă că Matilda însăși ar fi refuzat titlul de regină, întrucât risca să poarte același titlul ca soția lui Ștefan, Matilda de Boulogne, și să se definească doar ca soție, nu ca monarh independent (n. a.).

aproape 60 de capete încoronate, însă numai două dintre ele au fost de femei, iar domnia întâiului astfel de cap încoronat, Margareta I, rămâne sub semnul întrebării.

Una dintre cele mai însemnate figuri ale istoriei scandinave, Margareta s-a născut în 1353, în anii de după Marea Ciumă, epidemia care a măturat Europa și i-a decimat locuitorii, inclusiv pe cei ai micului, însă dens populatului regat al tatălui ei. Cum Margareta era cea mai mică dintre copii, ideea că ea avea vreodată să preia puterea era de neconceput. La vârsta de șase ani, a fost logodită cu moștenitorul adolescent al regatelor învecinate, Suedia și Norvegia – „un joc cu păpuși”, cum socotea cu perspicacitate Birgitta de Vadstena, viitoarea sfântă, care se plângea că mariajul celor doi copii va aduce numai ghinion patriei ei suedeze²¹. Prințesele din vremea Margaretei se așteptau la căsătorii aranjate, cu prinți din familii regale străine, dar logodna ei, marcată de război și răpirea unei mirese alternative, a fost, chiar și după standardele epocii, una cu peripeții²². Cuplul s-a căsătorit, în cele din urmă, în 1363, când Margareta avea 9 sau 10 ani²³.

Regina copilă a fost dusă în Norvegia, unde a fost crescută de fiica sfintei Birgitta, o femeie care nu se sfia s-o biciuiască pe Margareta, pentru a fi sigură de supunerea ei²⁴. Odată cu moartea fratelui ei mai mare, în 1363, și cu alungarea soțului din Suedia, în anul următor, viața fetei s-a întors iarăși cu susul în jos. În 1371, tatăl ei îl alegea ca urmaș pe Albrecht de Mecklenburg, fiul surorii ei decedate. Cel mai probabil, această dovadă – că o femeie putea cel puțin transmite o pretenție la tronul Danemarcei – o va fi interesat pe Margareta, care dăduse deja naștere singurului ei copil, un fiu, pe nume Oluf. Dintr-o scrisoare adresată soțului în preajma nașterii lui Oluf, reiese caracterul ei dominator. Regina se plângea de lipsa hranei și a

fondurilor, dar vorbea în amănunt și despre treburile de care s-a ocupat²⁵. În această scrisoare răzbate pentru întâia oară glasul ei, și este un glas poruncitor. În 1375, când „un atac de gută prost tratat” i-a răpit tatăl, Margareta a acționat cu hotărâre, abordând marea Ligă Hanseatică în vederea încheierii unui tratat de pace între ea, ca potențial cârmuitor, și acești negustori central și nord-europeni, în mâinile cărora se găsea întreg negoțul din regiune și care puteau zdrobi un rege cu sancțiuni și tarife vamale²⁶. Negustorii au fost luați prin surprindere, întrucât, după cum recunosc în corespondența lor, „aveau impresia că i se încredințau Doamnei treburi de mare însemnătate”, însă vocea banului a amuțit orice scrupule vor fi avut în privința tranzacțiilor cu o femeie²⁷.

Cum mama lucrase neostenit ca să-i asigure alegerea, încoronarea fiului a fost doar o chestiune de timp. În 1380, după moartea tatălui său, Oluf a purtat, pe lângă coroana Danemarcei, și pe aceea a Norvegiei. Mama, care, așa cum remarcă recenta ei biografă, Vivian Etting, dovedise deja „excepționale calități politice”, conducea în numele lui, ca regentă²⁸, dar tânărul Oluf a murit pe neașteptate, în 1387, chiar înainte să împlinească vârsta adultă. Deloc surprinzător, însă probabil pe nedrept, moartea lui a trezit bănuieli în privința ambițiilor mamei. Cum nici în Danemarca, nici în Norvegia nu mai era vreun rege, Margareta a devenit, în practică, regina ambelor țări. În cele două regate nu mai exista niciun alt cârmuitor, în afară de ea.

Domnia ei a fost, însă, primită cu rețineră²⁹. Timp de câțiva ani după moartea lui Oluf, regatele n-au avut, în mod oficial, un conducător, Margareta fiind numită „atotputernică doamnă și gospodar și păzitor al întregului regat al Danemarcei” și „puternică doamnă și legiuit gospodar al Norvegiei”, ambele numiri – formulate ca și când ar fi fost capul de sex masculin al

unei familii – făcându-se în mod explicit pe durata vieții ei³⁰. Deși ele trimit mai degrabă la un interregnum decât la o domnie în toată puterea cuvântului, statutul de regină domnitoare al Margaretei este cât se poate de clar.

Locuitorii din Valea Mexicului ar fi recunoscut și înțeles multe dintre aspectele organizării societății egiptene, precum și pe acelea ale orânduirii societății daneze medievale. Poporul mexica, mai cunoscut sub denumirea (incorectă) de „azteci”, își avea capitala la Tenōchtitlan, un oraș aflat astăzi sub fundația marelui Ciudad de Mexico. Înainte de cucerirea spaniolă din 1521, Tenōchtitlan era una dintre cele mai mari metropole ale lumii, iar cei aproximativ 150 000 de locuitori ai săi trăiau în mijlocul unui mare lac, pe o insulă cu suprafața de circa cinci kilometri pătrați³¹. Veniți dinspre nord cu două secole înainte, mexica întemeiaseră un imperiu între granițele căruia aveau să trăiască, în cele din urmă, 25 de milioane de supuși³². Cel puțin în parte, crearea imensului imperiu a fost motivată de dorința de-a asigura o sursă constantă de sacrificii pentru zeul soarelui și războiului, Huitzilopochtli. Hrănirea acestei zeități cu sângele prizonierilor făcea ca soarele să răsară în fiecare dimineață, conducătorii mexica trebuind să participe activ la un măcel care putea presupune smulgerea inimii încă pulsânde a nefericitelor victime³³. A fi *tlatoāni** al Tenōchtitlanului (un titlu care se traduce prin „rege al întregii lumi”) însemna să exerciți o funcție masculină al cărei deținător trebuia să fie un războinic viguros și învingător, dar și să ia parte la ceremonii religioase sângeroase.

* Imperiul Aztec era alcătuit din mai multe *āltepetl* (oraș-stat) conduse de câte un *tlatoāni* (vorbitor). Tenōchtitlan era principalul *āltepetl*, condus de *huēyi tlatoāni* (mare vorbitor) (n. tr.).

La o primă vedere, în politica Imperiului Aztec nu era loc de femei. Fetelor nou-născute li se dăruia o furcă, rotița fusului, o mătură și un coșuleț cu bumbac, câtă vreme frații lor primeau un scut și săgeți. Până și împărătesele și prințesele torceau bumbacul și brodau, iar fetele dezghețate, care nu ședeau cumiți să lucreze, riscuau să li se lege picioarele, ca să nu mai poată umbla de colo-colo³⁴. Acestea erau așteptările zeilor. Pe de altă parte, băieții erau preveniți să se țină departe de focul din bucătărie, domeniul femeiesc, ca nu cumva, călcând în vatra cu cenușă, să ajungă efeminați³⁵. Diferențele dintre sexe sunt cât se poate de vizibile în rămășițele arheologice. Scheletele femeilor au adesea labele picioarelor deformate, fapt care sugerează că și-au dus viața așezate pe vine, cu greutatea corpului apăsând pe degetele picioarelor. Până și zeițele aztece jucau roluri secundare, copleșite numeric de omologii lor bărbați.

Astfel, este surprinzător că, la sfârșitul veacului al XIV-lea, Acamapichtli, întâiul *tlatoāni* al Tenōchtitlanului, pare să fi domnit prin soția lui, Ilancueitl (al cărei nume are o semnificație complet lipsită de romantism: „fustă de babă”), originea ei regală dând legitimitate pretențiilor lui de parvenit³⁶. Peste trei generații, prințesa mexica Atotoztli a domnit, aproape sigur, ca *tlatoāni*, deși, femeie fiind, era considerată incapabilă să mânuiască măciuca din lemn cu tăiș de obsidian a omologilor bărbați, care putea reteza capul unui cal dintr-o singură lovitură. Mexica nu posedau un sistem de scriere complet, toate izvoarele istorice privitoare la domnia lui Atotoztli fiind ulterioare cuceririi spaniole, însă dovezile că i-a urmat la tron tatălui ei, Montezuma I, în 1468 sau 1469, sunt limpezi³⁷. Atotoztli se remarcă imediat în genealogiile grafice ale regilor mexica prin aceea că poartă un *cueitl* (fustă până la jumătatea

gambei) alb și *huipilli* (bluză largă) și că are părul împletit al unei femei măritate, prins în vârful capului, astfel încât să se-mene cu două mici coarne³⁸. Într-una dintre genealogii, ea apare ca monarh cu o diademă de turcoaze plutind deasupra capului. În altele, se spune că tatălui ei i-ar fi urmat „o fiică legitimă” sau că „fiica lui a moștenit împărăția”, câtă vreme se afirmă explicit că fiul ei „a fost rege după mama lui”³⁹. Toate sunt dovezi categorice ale domniei unei femei despre care nu știm aproape nimic.

Strănepoata lui Atotoztli considera că strămătușa ei a fost cea care a domnit, un document din secolul al XVI-lea – strâns legat de fiica lui Montezuma I – afirmând că, „întrucât era femeie, n-au trecut-o pe ea în scripte, ci pe fiul ei”⁴⁰. Aceasta este esența problemei cu care s-au confruntat multe suverane. Dacă o femeie nu poate fi rege (faraon, împărat ori *tlatoāni*), atunci ea nu poate fi recunoscută ca monarh atunci când îndrăznește să ia frâiele puterii.

Această strănepoată a fost Tecuichpotzin, ultima dintre cărmuitorii mexica, născută în anii anteriori cuceririi spaniole din 1519, eveniment ce avea să distrugă lumea în care văzuse lumina zilei. Rămasă doar ea în viață, dintre toți copiii pe care faimosul împărat Montezuma al II-lea i-a avut cu Teotlalco, principala lui soție, Tecuichpotzin – mai cunoscută astăzi cu numele ei de botez Isabel Montezuma – a fost o figură deosebit de interesantă atât pentru compatrioții ei, cât și pentru spaniolii care pătrunseseră în Golful Mexicului pe „turnuri sau mici munți ce pluteau pe valurile mării”⁴¹. A fost martoră directă la „groaza” tatălui ei, care a trimis daruri bogate și le-a oferit ospitalitate musafirilor nepoftiți, gesturi interpretate de spanioli ca venerare (deși istoricii dispută aprig ipoteza conform căreia aztecii ar fi crezut cu adevărat că Hernán Cortés, comandantul

conchistadorilor, era Quetzalcoatl, „Șarpele cu Pene”, zeul a cărui întoarcere o așteptau)⁴². Demonstrația puterii explozive a tunurilor spaniole, făcută de Cortés, a determinat invitarea lui, în prezența lui Montezuma, în marele oraș Tenōchtitlan⁴³.

Străbaterea de către spanioli a celor trei mari drumuri de acces în Tenōchtitlan, atât de late, încât oamenii puteau cu ușurință să călărească opt în flanc, avea să schimbe viața prințesei Tecuichpotzin, tatăl ei ieșind chiar el să-i întâmpine, cu un umbrar deasupra capului și cu mantii întinse dinaintea lui, ca picioarele-i încălțate cu sandale să nu atingă pământul⁴⁴. Spaniolii s-au arătat impresionați, iar peste patru decenii, unul dintre ei avea să scrie că „atât de adânc mi-a rămas întipărit în memorie totul, încât îmi apare dinaintea ochilor de parcă s-ar fi petrecut chiar ieri”⁴⁵.

Montezuma și-a dus oaspeții să vadă orașul, chiar oferindu-i lui Cortés un alai de preoți care să-l urce pe brațe cele 114 trepte ale principalului templu în formă de piramidă, un gest de politețe pe care conchistadorul, privind amețit la scara abruptă, l-a refuzat^{*46}. Din vârful piramidei, spaniolii au văzut cu îngrijorare semne clare de sacrificii omenești, dar au și rămas fără suflare la vederea de ansamblu a orașului de dedesubt, cu case legate între ele prin poduri de lemn și străzi reprezentate de canale artificiale, pe care vâsleau barcagii. Piața, unde se târguiau bunuri aduse din toată Valea Mexicului, a atras în mod deosebit comentariile europenilor, care se uitau la ea uluiți. Chiar și aceia dintre ei care fuseseră la Roma și Constantinopol au exclamat că „nu mai văzuseră nimic asemănător, ca lesniciune, rânduială și mulțime de oameni”.

* După ce am escaladat eu însămi o piramidă mexicană (chiar dacă una mayașă, Ek Balam), pot confirma teroarea pe care o inspiră. Treptele sunt îngrijorător de abrupte (n. a.).

Cortés însuși socotea că 60 000 de oameni veneau zilnic acolo, să cumpere și să vândă, minunându-se totodată de „prăvălii precum drogheriile, unde se vând leacuri gata făcute, dar și alifii lichide și cataplasme”⁴⁷. Pădurile din jurul orașului erau bogate în vânat, mâncarea era bună, iar casele, îngrijite și curate. În fapt, ceea ce i-a frapat în mod deosebit pe spanioli a fost curățenia poporului mexica, europenii remarcând, cu evidentă incredulitate, faptul că Montezuma al II-lea se îmbăia zilnic și-și aerisea hainele timp de cel puțin patru zile, înainte de a le îmbrăca din nou⁴⁸. Peste numai câțiva ani, un ambasadador spaniol avea să dea vina pentru episodul aproape fatal de variolă, suferit de Elisabeta I, pe dorința nefirească a reginei Angliei de a face baie. Desigur, variola este provocată de un virus, și încă unul pe care înșiși spaniolii aveau să-l aducă în Lumea Nouă, cu efecte devastatoare asupra populației mexica. În doi ani de la sosirea europenilor, gloriosul Tenōchtitlan zăcea în ruine, iar meticulosul Montezuma era mort.

Tecuichpotzin a fost simbolul distrugerii aduse de spanioli, cu aurul și comorile care au început să se scurgă din spre Lumea Nouă spre cea Veche. La moartea tatălui, ea ar fi trebuit să moștenească tronul, însă faptul că era femeie a transformat-o într-un pion⁴⁹. Mai târziu, avea să se spună că horoscopul care i se făcuse la naștere prevestise, spre mirarea tatălui ei, că va avea mulți soți, și a fost întocmai cum se prevestise, căci Tecuichpotzin a căutat să navigheze – sau a fost cărmită – într-o lume cu desăvârșire schimbată. Întâi, a fost căsătorită, la rând, cu două neamuri, fiecare revendicând tronul, după care a fost botezată „Isabel”, nume aproape sigur ales în cinstea faimoasei regine spaniole Isabela I a Castiliei. La vârsta de 19 ani, deja rămăsese văduvă de două ori. Primul ei soț, un unchi, a murit de variolă după numai 60 de zile de la mariaj,

câtă vreme al doilea, un văr, a fost torturat și apoi spânzurat de conchistadori. Isabel i-a născut o fiică lui Cortés, în urma unei relații posibil silite, după care a mai avut trei căsătorii, toate cu spanioli. Lipsa libertății de acțiune este șocantă. Doña Isabel Montezuma, cum a devenit ea cunoscută, era unul dintre cei probabil 150 de copii ai părintelui ei, dar, în mod crucial, a fost singura moștenitoare legitimă care i-a supraviețuit⁵⁰. Astfel se lamenta un poet mexica, după cucerire: „Dar cine să fie cea care-i stă alături căpitanului-general*? Ah, este doña Isabel, nepoțica mea! Oh, este adevărat: regii sunt acum prizonieri.”⁵¹ Poporul vedea în proaspăta doña Isabel pe moștenitorul lor de drept, chiar dacă pretențiile ei la tron fuseseră înaintate – sau ignorate – de bărbații din viața ei.

Viața lui Tecuichpotzin/doña Isabel a fost definită de potențialitatea domniei. Al cincilea ei soț, și ultimul, spaniolul Juan Cano de Saavedra, i-a promovat „rangul și legitimitatea” prin intermediul genealogiilor alcătuite în timpul vieții ei, cu accent pe faptul că, în cazul poporului mexica, moștenirea se putea transmite pe linie femeiască⁵². Deși Tecuichpotzin se acomodase vieții de nobilă spaniolă, ea și soțul ei au continuat să afirme drepturile la moștenire ale prințesei mexica⁵³. În 1590, la patru decenii după moartea ei, urmașii au dobândit recunoașterea acestor drepturi, regele Filip al II-lea ajungând cu ei la o înțelegere, în schimbul renunțării la drepturile lor de moștenitori ai lui Montezuma al II-lea. După cum remarcă unul dintre biografii lui Tecuichpotzin, Donald Chipman,

* Grad militar apărut începând cu secolul al XIV-lea în special în statele coloniale, fiind acordat comandanților supremi ai forțelor dislocate într-o anumită regiune, ai categoriilor de forțe sau chiar ai unor arme specifice, gradul fiind dublat uneori și de o funcție administrativă regională (guvernator al unei colonii) (n. red.).

acest fapt cel puțin „a justificat hotărârea luată de doña Isabel cu peste o jumătate de secol înainte, de a-și lega destinul de acela al cuceritorilor spanioli, care-i nimiciseră poporul, și de a contribui la întemeierea, pe pământul mexican, a unei societăți noi”⁵⁴. A fost chiar mai mult decât atât. Venită prea târziu pentru Tecuichpotzin, plata a fost reprezentată de o recunoaștere tacită a faptului că ea, asemenea tatălui și strămoșilor ei, domnise – sau măcar ar fi trebuit să domnească.

Tecuichpotzin, fără îndoială ultimul conducător al poporului mexica, și-a pierdut tronul și identitatea, iar în prezent, nu este îndeobște nici măcar recunoscută ca regină.

Câtă vreme cunoștințele noastre despre Tecuichpotzin sunt limitate mai ales de lipsa unui sistem oficial de scriere în cultura mexica, dar și de exterminarea aproape completă a reprezentanților ei de către europeni, amănuntele vieții lui Merneith rămân neclare din pricina poziționării ei la începuturile istoriei scrise. Informațiile de care dispunem sunt puține și mijlocite de ceea ce s-a excavat din nisip. La fel ca metropola Tenōchtitlan, un oraș întins pe pământul smuls apelor unui lac, târâmul pe care-l va fi cunoscut Merneith era bine organizat și de o amploare fără precedent. Revărsările anuale ale Nilului dădeau naștere unui coridor verde luxuriant, care spinteca nisipurile roșii ale deșerturilor egiptene de apus și de răsărit. Depuneri constante de mâl fertil ajutau culturile să se dezvolte în căldura dogoritoare a soarelui, iar grânarele, mari cât să cuprindă recolta de grâu și orz pe un an întreg, erau săpate în pământ și tencuite cu un strat gros de lut, înainte de a fi umplute cu coșuri din papură⁵⁵. Acest surplus de grâne a îngăduit formarea unui stat.

Despre Merneith se crede că a fost fiica lui Djer și strănepoata lui Narmer (cunoscut și sub numele de Menes), acesta din urmă unind cele două regate egiptene, de Sus și de Jos. În faimoasa Paletă a lui Narmer (sau Marea Paletă de la Hierakonpolis), faraonul este înfățișat purtând ambele coroane și ținând în mână măciuca, gata să lovească un prizonier îngenunchat, ipostază agresivă frecvent întâlnită în reprezentările monarhului. În cele trei milenii de istorie faraonică, mai puțin de 10 femei au condus Egiptul de unele singure, o jalnică frecvență de circa una la 300 de ani. Totuși, este posibil ca Merneith să fi fost chiar crescută pentru a domni. În monumentul dedicat ei de la Saqqara s-au găsit 13 amprente ale unui sigiliu care etalează, unul lângă altul, numele tatălui și fiicei încadrate de mai multe *serekh*, un simbol în formă de palat ce subliniază măreția faraonilor. Cel mai probabil, la început nu s-a așteptat nimeni ca ea să domnească singură, ci ca soție și consoartă a faraonului Djet, al cărui tată se crede că a fost tot Djer. Căsătoriile între frați și surori erau des întâlnite la faraoni, așadar este cât se poate de plauzibil ca Djet să fi fost fratele lui Merneith, dar este posibil și ca el să fi obținut tronul datorită apartenenței ei la familia regală. Oricum ar fi stat lucrurile, domnia faraonului Djet a fost, din câte se pare, una scurtă și lipsită de evenimente memorabile⁵⁶. După moartea lui, Merneith a trecut la corvoada de zi cu zi a domniei, angajându-și un inspector al canalelor, în sarcina căruia intra dirijarea lucrărilor de irigații menite să îmbunătățească randamentul agricol al unui pământ deja fertil⁵⁷.

Merneith, împreună cu majoritatea faraonilor din prima dinastie, ale căror domnii au urmat unificării țării, a primit două complexe funerare, la Abydos și la Saqqara, amplasate ritualic în Egiptul de Sus și în Egiptul de Jos⁵⁸. La Saqqara, slujitorii

sacrificați au fost înzestrați cu bunuri funerare care să-i ajute în truda lor cea veșnică, printre acestea numărându-se vopsele pentru pictorul ei, ambarcațiuni miniaturale pentru comanda-tul flotei și oale pentru olar. Merneith avea chiar și o barcă lungă de aproape 20 de metri, care să-i ducă sufletul la zeul-soare Ra – este limpede că avea de gând să călătorească în lux.

Am fi putut afla mai multe despre ea dacă incendiile nu i-ar fi distrus, la scurt timp după moarte, ambele morminte. Incendiul de la Saqqara a fost atât de puternic, încât piatra a crăpat. Sunt dovezi că ar fi fost declanșat în mod intenționat, semn că exista cineva care nu dorea ca acest faraon să se bucure de o viață veșnică tihnită alături de zei, sau ca amintirea ei să rămână peste milenii. Aproape imediat după moarte, statutul de faraon al lui Merneith a fost contestat, o dispută care continuă până astăzi⁵⁹. Merneith a fost redusă la tăcere și lipsită de drepturi prin voita distrugere a moștenirii și a amintirii ei, la fel cum s-a întâmplat cu Tecuichpotzin, dar și cu împărăteasa Matilda a Angliei.

Remarcabila tapiserie de la Bayeux, care consemnează surprinzătoarea cucerire a Angliei, în 1066, de către bunicul Matildei, este dovada unei societăți care, la rândul ei, făcea netă diferență între sexe. Această vie cronică în imagini – atât de lungă, încât ocupă doi pereți ai sălii anume construite pentru expunerea ei, vizitatorii ascultând un ghid audio ce nu poate fi oprit, pentru ca nici ei să nu se oprească – a fost lucrată de mâinile îndemânate ale brodezelor din Kent. Cu toate acestea, în mulțimea de personaje apar numai două femei, și acestea înlăcrimate, denigrate și victimizate, una singură dintre acele figurile feminine primind un nume: Ælfgyva. Femeia este înfățișată deasupra imaginii unui bărbat gol care se masturbează și arată

spre ea în mod sugestiv, o scenă interpretată aproape unanim ca indicând reputația scandalooasă a acestei necunoscute (copia victoriană la scară maximă și îndeobște fidelă, găzduită astăzi de muzeul orașului Reading, i-a dat, cu afectată pudoare, nefericitului o pereche de pantaloni scurți vărğați, ca să-și acopere goliciunea)*. Odinioară, se credea că tapiseria era opera bunicii Matildei, numită și ea tot Matilda, iar în Franța, este și astăzi cunoscută ca „*La tapisserie de la reine Mathilde*”.

Femeile anglo-saxone nu participau la bătălii și nu primeau educație militară, femeile din familiile regale mânuind mai degrabă acul decât spada⁶⁰. Pentru cronicarii vremii, un cârmuitor de sex feminin era un lucru de neconceput, la fel ca orice trăsături masculine la o femeie. Unul și-o amintește pe Matilda ca având „o privire cruntă, cu fruntea încrețită de încruntare și orice urmă de blândețe femeiască ștersă de pe chipul aprins de o mânie copleșitoare”⁶¹. Semnele că un bărbat era un conducător puternic nu erau neapărat văzute ca fiind ceva bun la o femeie.

Către sfârșitul anului 1141, Matilda a fost constrânsă de împrejurări să-și elibereze vărul, dar a continuat, încă vreo câțiva ani, să-și afirme pretențiile la tron. Ulterior, s-a întors în Normandia și i-a trecut aceste drepturi fiului cel mare, care, după moartea lui Ștefan, avea să domnească sub numele de Henric al II-lea. Sosirea Matildei în Anglia a declanșat un deceniu și jumătate de război civil, victorienii numind această perioadă „Anarhia” – deși n-au fost contemporani cu acea perioadă, termenul folosit este unul oarecum potrivit.

Domnia Matildei a fost ocultată și este puțin cunoscută, izvoarele istorice privitoare la viața ei fiind lapidare și adesea

* Cenzura aceasta a fost făcută asupra fotografiilor tapiseriei originale, furnizate brodezilor de muzeul londonez Victoria & Albert, nu de brodezele înseși. Ele au copiat imaginile care li s-au pus la dispoziție (n. a.).

contradictorii, întotdeauna scrise din perspectivă masculină. Matilda arăta și se purta ca un monarh, iar cronicile relatează că era recunoscută ca atare de unii contemporani importanți, dar chiar și în prezent, statutul ei de regină este frecvent negat⁶². Matilda figurează arareori în listele regilor sau în seturile de autocolante vândute la magazinele de suveniruri, și până și cântecul „Horrible Histories” – despre toți regii Angliei, începând cu Wilhelm Cuceritorul – trece rapid de la Ștefan la Henric al II-lea.

Schimbarea de poziție care a început să se înregistreze în ultimii ani ai secolului al XX-lea și, cu siguranță, în cercurile academice, în primii ani ai secolului al XXI-lea, ar putea fi pusă pe seama dezvoltării mișcării feministe. Încă din 1851, un universitar care a publicat un studiu despre emisiunea monetară în vremea Matildei socotea drept „necurtenitoare” omisiunea ei, pentru ca, în 2019, Catherine Hanley să-și subintituleze biografia *Empress, Queen, Warrior* [„Împărăteasă, regină, războinică” – n. tr.]⁶³. Cu toate acestea, lucrarea lui Marjorie Chibnall, care și-a închinat Matildei întreaga carieră și i-a recunoscut semnificativul rol politic, are ca subtitlu doar *Queen Consort, Queen Mother and Lady of the English* [„Regină consoartă, regină-mamă și doamnă a englezilor – n. tr.]⁶⁴. Până și epitaful Matildei, plătit de Henric al II-lea, face referire la bărbății din viața ei: „Nobilă prin naștere și mai nobilă prin căsătorie, de cea mai înaltă noblețe prin urmași: aici odihnește Matilda, fiică, soție și mamă a lui Henric.” Aceste cuvinte nu reflectă adevărul. Sexul femeiesc a pus în discuție domnia Matildei și a făcut posibilă ignorarea ei. La fel s-a întâmplat când Flinders Petrie l-a acceptat pe „Meri-Neith” și a declasat-o pe Merneith, sau când Tecuichpotzin s-a transformat în doña Isabel.

Cu toate afirmațiile privitoare la regența ei, „Doamna Rege” a Danemarcei a exercitat, cu siguranță, putere în nume

propriu. Margareta I a fost o domnitoare ambițioasă și expansionistă, care nu s-a mulțumit doar cu cele două regate ale sale, Danemarca și Norvegia, hotărând să redobândească și Suedia, pierdută de soț nu cu mult după căsătorie. N-a abandonat niciodată titlul câștigat prin căsătorie, acela de regină a Suediei, și i-a îngăduit fiului ei, în anii 1380, să se intituleze „urmaș legiuit la tronul regatului Suediei”. Margareta I s-a amestecat pe ascuns în treburile regatului, între altele înlesnind, în 1382, numirea prietenului ei, Peder Jensen Lodehat, ca episcop de Växjö, și luându-le-o înainte emisarilor trimiși la papă de adunarea clericilor, care căutau să-și aleagă propriul candidat⁶⁵.

După moartea fiului ei, „legiuitul gospodar” al Danemarcei și Norvegiei și-a continuat tentativele de a recâștiga Suedia, încurajând revolte în regat și curtându-i puternica nobilime. În martie 1388, o delegație a consiliului regal suedez sosea în Danemarca pentru a o alege oficial pe Margareta „atotputernică doamnă și adevărat gospodar al Suediei”. Bătălia decisivă s-a dat la 24 februarie 1389, când armatele ei le-au înfrânt pe cele ale regelui Albrecht al Suediei, omul care-i înlăturase soțul de pe tron⁶⁶. A fost cel mai strălucit triumf al Margaretei, deși unii cronicari încă o defineau în relație cu bărbații din familie – era, spunea unul, „fiica unui lup”, referindu-se la șiretenia deosebită a tatălui ei⁶⁷. Dat fiind sexul ei, până și cei care o laudau s-au mirat de rezultatul bătăliei, unul dintre ei declarând: „Lăudat fie Domnul în veci, cel care le-a dat învinșilor o neașteptată pedeapsă prin mâna unei femei, adică regi în lanțuri și nobili în cătușe de fier.”⁶⁸ Margareta avea să se închine tot restul vieții la Sfântul Matia, în a cărui zi de praznic s-a dat bătălia.

În ciuda puterii ei, Margareta se confrunta cu mari presiuni să găsească un rege. În cele din urmă, în 1396, a îngăduit ca strănepotul ei de soră, oarecum neajutoratul Eric de Pomerania,

să fie declarat rege al Danemarcei, Norvegiei și Suediei, dar cât timp a trăit strămoșul lui, Eric s-a dovedit a fi o simplă marionetă. În 1397, Margareta a fost cea care a creat Uniunea de la Kalmar, dintre regatele scandinave; aceasta avea să dureze încă un secol după moartea ei și așeza cele trei țări sub o singură coroană (părțile componente urmând să „rămână în înțelegere și iubire”)⁶⁹. A fost un proiect ambițios și este o mărturie a puterii supreme a Margaretei. Ea a fost cea care, practic, a creat întâia Uniune Europeană. Semnificativ este faptul că, deși tânărul Eric a fost încoronat rege al Uniunii de la Kalmar la 17 iunie, tratatul a fost făcut cunoscut în 20 iunie, când era prăznuită Sfânta Margareta (Marina) din Antiohia⁷⁰. Gloria îi aparținea Margaretei.

Danemarca sfârșitului de veac al XIV-lea nu era câtuși de puțin o fundătură. Prin căsătorii și negoț, regatul danez își construise alianțe în mai tot Occidentul și avea o populație de circa un milion de locuitori. Producția de heringi a Danemarcei era invidiată de întreaga Europă, iar în fiecare toamnă, milioane de heringi străbăteau apele daneze, altfel că 40 000 de ambarcațiuni ieșeau în larg ca să-i prindă. Sărați și apoi vânduți, heringii hrăneau lumea catolică în vremea Postului Paștilor⁷¹. Aceste profitabile piețe de heringi, un spațiu în veșnică efervescență, erau strict reglementate de regina Margareta, care a decretat că oricine era prins folosind „măsuri false” avea să fie executat. Prin decret, tot ea a reglementat cât vin să se toarne în cupele însetaților cumpărători⁷².

Margareta a fost o domnitoare abilă, dar în această societate puternic stratificată, în care rolurile sexelor erau stabilite cu strictete, și în pofida incontestabilei sale puteri și autorități, ea s-a ferit de titlul de regină – chiar și în decretele privitoare la piața de heringi, se referă la sine doar ca „fiica regelui Valdemar”.

În pofida realizărilor ei, Margareta este exclusă și din listele regiilor Danemarcei, peste domnia ei de un sfert de veac trecându-se repede, ca regentă sau interregnum. Oare i-a păsat de această excludere? Probabil că nu, dar trebuie să o fi măcinat să-l vadă pe nefericitul Eric ridicat în slăvi doar fiindcă era bărbat.

Așadar, cuvântul de încheiere al acestui capitol ar trebui să-i aparțină reginei Margareta a II-a a Danemarcei, care, la momentul abdicării, în ianuarie 2024, era singura regină domnitoare din lume. În 1972, la urcarea pe tron, performanță realizată abia după ce legea a fost schimbată spre a îngădui succesiunea feminină, ea și-a ales numărul de domnie „II”, făcând-o imediat pe înaintașa ei, din „regentă”, regina Margareta I⁷³. Dintr-o tră-sătură de condei (în cazul de față, prin anunțul urcării pe tron, făcut din balconul Palatului Christiansborg), Margareta a intrat – sau a reintrat – în lungul șir al monarhilor danezi, o cinste care i s-a refuzat acestei „Doamne Rege” în cursul vieții.

Merneith, Matilda, Margareta și Tecuichpotzin și-au văzut mult timp domniile contestate și negate, definiția monarhului neaplicându-li-se, din pricină că erau femei. Ezitarea de a numi „regină” o regină este o temă cvasiuniversală. Dacă ar fi fost bărbați, oare am mai fi spus despre vreuna dintre aceste femei că n-a domnit (sau măcar că a încercat să domnească)? Repulsia manifestată de formele de organizare statală față de un conducător femeie, mai ales dacă a existat o alternativă masculină, a fost universală, așa cum foarte limpede vom afla în capitolul următor.